

במוצאי שבת, לאחר הבדלה וסעודת מלווה מלכה, חזרנו לקייב. נודע לנו כי זמן קצר לאחר עזיבתנו את אומן, הופיעה המשטרה, אך היה זה לאחר שהצלחנו להימלט!

כל חיי חלמתי לעלות לקברו של סבי ברגובה. מעולם לא ראיתיו בחייו, ולכן ביקשתי לזכות ולבקרו לכל הפחות בקברו... כעת נתגלגלה לידי ההזדמנות, שכן, המרחק בין קייב לרגובה אינו גדול כל כך – כשעה וחצי של טיסה.

כאשר סיימנו את סעודת מלווה מלכה באומן, החלו החסידים לרקוד ולשיר את השיר היפה "טייערע ברידער" ("אחינו היקרים"): "אחינו היקרים, אחינו האהובים, מתי עוד נתראה? אם יתן ה' חיים ובריאות, עוד נתראה..." לקול צלילי השיר הזה נסעתי לקייב, ומקייב – **לווילנא**. הגעתי באישון לילה, בשעה שבבית הכנסת אין איש. נכנסתי לאחר הבתים, עליתי עד לקומה האחרונה ונרדמתי על הרצפה בחדר המדרגות.

בבוקר התחלתי לחפש יהודים. **בבית הכנסת פגשתי את הגבאי, שם משפחתו היה קב** והוא היה אדם מעניין מאוד – פועל בנייה פשוט במקצועו, אך דתי מאוד ואיש אמת. במשך שש עשרה שנה לא הצליח להשיג בשר כשר, ולמרות זאת – אף פעם לא אכל טרף. בתקופת המלחמה גר בטטאריה, ולשאלתי ענה, כי מצבו שם היה נסבל. כאשר נודע לו כי אנו רעבנו שם ללחם, הצטער בכל ליבו על שלא ידע על ^{אשר תוכנת} כך; הוא היה מתחלק עימנו בשמחה במנת לחמו... לאחר המלחמה שב עם בני משפחתו לווילנא.

הוא סיפר לי, כי בראשית שנות החמישים (של המאה העשרים) הרסו השלטונות את בית הקברות היהודי העתיק, שם ניצב גם קברו של הגאון מווילנא. קב החליט להציל את קבר הגאון ואת קברות ילדיו, אחיו, אחותו, הוריו ובני משפחתו – בסך הכל שמונה קברים, ובעזרתם של עוד חמישה יהודים העבירם למקום אחר. הוא סיפר לי כי על מצבת הגאון נכתב: "רבנו הגדול על מי אותנו נטשת ועזבת..." **וביקש לזכור תמיד**, כי מצבה זו עומדת על הקבר הרביעי משמאל, בעוד שהגאון עצמו נקבר שלישי משמאל. קב ניסה למצוא את עפרו של הגרף פוטוצקי, אציל פולני שהתגייר ונידון לשריפה בידי השלטונות בשל מה שכינו "הבגידה באמונה". על פי הידוע, נטמן גר הצדק ליד הגאון, אך קב לא הצליח למוצאו. **כאשר שאלתי את קב**, האם

גופתו של הגאון היתה שונה מאחרות, ענה כי "שער ראשו היה קשוח כמחטים".

קב הסביר לי כיצד להגיע לרגובה, והתנצל תחילה כי אינו יכול ללוותני בשל מחלת אשתו. אך כשנודע על כך לאשתו, שכנעה אותו להצטרף אלי, באומרה כי "האדם הגיע ממרחק ומצווה לנסוע איתו". בדרכנו חלפנו על פני עיירות רבות, ולמרבה הצער, כמו בכל עיירות ליטא של אחרי המלחמה – לא נותרו יהודים, גם בתי הקברות היהודיים היו הרוסים ברוב המקומות. יוצא דופן היה בית הקברות בו נקבר סבא, רבי משה מישל שמואל שפירא זצ"ל – הוא נותר בשלמותו. בזמן המלחמה קברו בשטחו את החיילים הסובייטים ההרוגים, כך שהמקום נשמר ותוחזק היטב. מצאתי את הקבר, על המצבה נכתב כי הוא כיהן כרבה של רגובה במשך ארבעים ושמונה שנים.

מנסיעה זו לקברות צדיקים – האחרונה לפני עלייתי ארצה – חזרתי הביתה דרך מוסקבה.

אתרוג מארצות הברית

בבית הכנסת במוסקבה נפגשתי עם הרב יהודה־לייב לוין, רבה הראשי של מוסקבה. הוא נישקני באומרו: "בן דודך מארצות הברית, הרב טייץ, ביקר כאן והשאיר בעבורך אתרוג".

שמחתי מאוד, וכמובן – נטלתי את האתרוג עימי לטשקנט. בדרך כלל, נהגתי לברך על אתרוג משותף לכל בני הקהילה, והנה השנה אזכה לברך על אתרוג משלי.

היה זה יום אחד לפני סוכות, כאשר הגיע יהודי ממרגלן וסיפר, כי הרב יצחק וינר לימד אותם על המצווה הגדולה לברך על אתרוג בסוכות, ועתה הוא חיפש אתרוג כדי לקנותו. הלכתי איתו לאדם מסויים, שידעתי כי יש לו אתרוג משל עצמו, אך הלה סירב למוכרו, בהסבירו: "אם האתרוג נמצא אצלי בבית, יברך עליו גם בני. אך לבית הכנסת לא ילך".

בלית ברירה נתתי לאיש ממרגלן את האתרוג שלי. והנה, אחרי סוכות הביא לי האיש מאה וחמישים רובל, דבר שלא ציפיתי לו כלל, שכן נתתי לו את האתרוג מבלי לחשוב על קבלת תשלום בעבורו. ראיתי בכך את התגשמות דברי רבי נחמן מברסלב כי "איש מאלה